

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2026. № 4.

ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.4.18>

УДК 336.14.027:352.07

М. І. Карлін,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1421-1066>

О. В. Стащук,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2622-7353>

Н. В. Ткачук,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3518-0449>

ІНСТРУМЕНТИ МІЖБЮДЖЕТНОГО РУЛЮВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

M. Karlin,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance,
Lesya Ukrainka Volyn National University*

O. Stashchuk,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance,
Lesya Ukrainka Volyn National University*

N. Tkachuk,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Finance, Lesya Ukrainka Volyn National University*

INTER-BUDGETARY MANAGEMENT TOOLS IN EUROPEAN UNION COUNTRIES: LESSONS FOR LOCAL COMMUNITIES IN UKRAINE

У статті розглянуто теоретичні та методичні основи механізму регулювання міжбюджетних відносин в країнах ЄС з метою використання їх досвіду в Україні. Розкрито зміст та структуру інструментів міжбюджетного регулювання в країнах ЄС, особливості їх використання в окремих із них. Виявлено як позитивні, так і проблемні моменти у використанні інструментів міжбюджетного регулювання в окремих країнах ЄС. Визначено, що надмірний перерозподіл податкових надходжень від заможних регіонів в окремих країнах ЄС на користь бідних регіонів може провокувати відцентрові тенденції у цих країнах. Доведено, що певну роль у покращенні бюджетного забезпечення бідних регіонів окремих країн ЄС відіграють трансферти з фондів ЄС. Визначено, що створення вільних економічних зон для збільшення фінансових ресурсів недостатньо розвинутих регіонів в країнах ЄС використовується як тимчасовий захід. Підкреслено, що на заміну ВЕЗ в країнах ЄС зараз приходять індустріальні парки, які фінансово стимулюються державою, насамперед за допомогою податкових пільг. Останнє важливо взяти до уваги в Україні, де менше половини із створених індустріальних парків реально функціонують.

This article examines the theoretical and methodological foundations of the mechanism for regulating intergovernmental fiscal relations in EU countries. In the context of Ukraine's acquisition of the status of a candidate for membership in the European Union, the issue of studying and adapting European experience in the application of intergovernmental regulation instruments to stimulate the economic development of the TG becomes objectively necessary. It is justified that disclosure of the content and structure of intergovernmental regulation instruments in the EU countries will allow our country to accelerate its progress towards joining this organization.

The aim of this study is to apply certain elements of their experience to the development of local communities in Ukraine as our country's economy is rebuilt. The content and structure of intergovernmental fiscal regulation instruments in EU countries are examined, along with the specific ways they are used in certain countries, which stem from the particularities of their development. Both positive and problematic aspects of using intergovernmental fiscal regulation instruments in specific EU countries are identified. In particular, it is determined that excessive redistribution of tax revenues from wealthy regions in certain EU countries to poorer regions may provoke centrifugal tendencies in these countries (Belgium, Italy, Spain).

It has been demonstrated that transfers from EU funds play a certain role in improving budgetary support for underdeveloped regions in some EU countries; it is important to utilize these funds to stimulate the development of local communities in Ukraine, which has been an EU candidate country since the end of 2023. It has been determined that the creation of free economic zones to increase the financial resources of underdeveloped regions in EU countries is used as a temporary measure. The EU leadership considers the creation and effective operation of industrial parks in European Union countries, which are financially incentivized by the state primarily through tax breaks, to be a more acceptable approach. This is particularly important to consider in Ukraine, where less than half of the established industrial parks are actually operational. It is noted that such a mechanism could be utilized by local communities in Ukraine to ensure their sustainable development.

Ключові слова: міжбюджетне регулювання, місцеві бюджети, фінансові ресурси, міжбюджетні трансферти, територіальні громади, децентралізація, дотації, субвенції, Європейський Союз, органи місцевого самоврядування, горизонтальне вирівнювання, вертикальне вирівнювання.

Keywords: *intergovernmental fiscal coordination, local budgets, financial resources, intergovernmental transfers, local communities, decentralization, grants, subsidies, European Union, local government, horizontal alignment, vertical alignment.*

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними проблемами. Процеси децентралізації, пандемія коронавірусу, а нині – функціонування фінансової системи України в умовах воєнного стану впродовж останніх чотирьох років сформували нові виклики і загрози для забезпечення фінансової спроможності територіальних громад (далі – ТГ) в Україні. У контексті набуття Україною статусу кандидата у члени Європейського Союзу об'єктивно необхідним постає проблематика вивчення та адаптації європейського досвіду щодо застосування інструментів міжбюджетного регулювання задля стимулювання економічного розвитку ТГ. Розкриття змісту та структури інструментів міжбюджетного регулювання в країнах ЄС дозволить прискорити поступ нашої країни до вступу до цієї організації. Разом з тим, треба враховувати, що кожна країна ЄС має свої особливості використання цих інструментів, які один до одного не можна використати в Україні. Головне виявити тенденції у використанні інструментів міжбюджетного регулювання у країнах ЄС, їх переваги та недоліки, а також спробувати їх застосувати в Україні у воєнний час та під час післявоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем застосування інструментів міжбюджетного регулювання займалися як зарубіжні, так й українські вчені. Методологічну основу теорії бюджетного регулювання становлять роботи зарубіжних науковців, зокрема: Ч. Тібу [1],

Р. Масгрейва [2], У. Отса [3], Дж. Б'юкенена [4]. Наукові роботи вітчизняних вчених-економістів систематизують теоретичні аспекти міжбюджетного регулювання в Україні, пояснюють взаємозв'язок міжбюджетних відносин та міжбюджетного регулювання, а також описують практику застосування тих чи інших інструментів міжбюджетного регулювання. Зокрема, вагомий внесок у розвиток теоретико-методичних основ та практичних рекомендацій щодо зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування здійснили такі науковці, як О. Гончаренко [8], О. Замасло [12], І. Луніна [5], О. Кириленко [6], Л. Костирко [9], В. Кравченко [7], А. Крисоватий [11], Н. Проць [10], О. Розмислов [9], С. Слухай [8], С. Чернодубова [9]. Високий рівень зацікавленості дослідників у зазначеній проблематиці свідчить про наявність невирішених питань або дискусійних тверджень, зокрема таких, як: високий рівень диференціації податкового потенціалу ТГ або їх надмірна дотаційність, недосконалість формульного вирівнювання, інституційна невідповідність тощо. В умовах євроінтеграційних процесів в Україні виникає нагальна потреба у адаптації європейського досвіду міжбюджетного регулювання до вітчизняних реалій функціонування ТГ.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей використання інструментів міжбюджетного регулювання як в «старих» членах ЄС, так і в нових його членах, які вступили до Європейського Союзу після 01.05.2004 р. Це дозволить усунути можливі труднощі у реформуванні системи інструментів міжбюджетного регулювання в Україні на її шляху до вступу до вказаної організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження наукових доробків зарубіжних та вітчизняних вчених свідчить про наявність розбіжностей у теоретичних підходах щодо визначення змісту міжбюджетного регулювання. Загалом, інструменти міжбюджетного регулювання - це методи перерозподілу фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів. Згідно нашого аналізу практики використання цих інструментів у країнах ЄС до них насамперед слід віднести: міжбюджетні

трансфери (передусім дотації та субвенції менш розвинутим регіонам та громадам країни); встановлення нормативів відрахувань від загальнодержавних податків (від ПДВ, податку на прибуток підприємств, податку на доходи громадян); бюджетні позички; гранти з фондів ЄС для найменш розвинутих регіонів країн-членів ЄС. На думку І. Луніної, трансфери для місцевих бюджетів можна поділити на такі: 1) для короткострокового збалансування фінансових можливостей бюджетів (дотації); 2) для вирівнювання фінансових можливостей регіонів (дотації вирівнювання); 3) для участі державного бюджету у фінансуванні вирішення певних регіональних та місцевих проблем (субвенції) [5, с. 375].

Складність визначення сутності та структури інструментів міжбюджетного регулювання у значній мірі пов'язано з проблемою розмежування міжбюджетних відносин та бюджетного регулювання. Так, О. Кириленко характеризує суть міжбюджетних відносин як розмежування доходів і видатків між окремими ланками бюджетної системи держави [6, с. 251]. В. Кравченко визначає «бюджетне регулювання» як процес збалансування доходів і витрат бюджетів всіх рівнів [7, с.228]. На думку С. Слухaya і О. Гончаренка, бюджетне регулювання – це взаємовідносини щодо певного розподілу видатків і доходів різних ТГ [8, с. 32-37]. Л. Костирко, О. Розмислов, Є. Чернодубова розглядають міжбюджетні відносини в фінансовому, економічному, організаційному, правовому, політичному, регулятивному аспектах [9, с. 11]. На наш погляд, бюджетне регулювання є складовою частиною міжбюджетних відносин, тому інструменти міжбюджетного регулювання також відносяться до цих відносин. Не дивлячись на суттєві напрацювання у сфері міжбюджетного регулювання проблемою залишається оцінка результативності інструментів цього регулювання у демократичних країнах, що важливо дослідити для використання в Україні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для розуміння особливостей використання інструментів міжбюджетного регулювання в країнах ЄС на увагу заслуговує насамперед досвід Німеччини, найбільшої країни ЄС, в якій використовується не тільки такий інструмент міжбюджетного вирівнювання як вертикальне вирівнювання за рахунок федерального бюджету, а й горизонтальне вирівнювання за рахунок коштів більш заможних в бюджетному плані земель. Досягненню мети вирівнювання доходів у ФРН відіграють надходження від «загальних» податків (прибуткового, корпоративного, ПДВ), які розподіляються у відповідній пропорції між бюджетами трьох рівнів влади (вертикальне вирівнювання). Потім земельна частка в ПДВ перерозподіляється від заможних у фінансовому плані земель до бідних (горизонтальне вирівнювання). Досвід Німеччини в період після її об'єднання характеризується масштабною фінансовою допомогою центрального уряду колишній Східній Німеччині, що призвело до зростання дефіциту федерального бюджету та зростання державного боргу. Потік трансфертів у цей регіон протягом кількох років після об'єднання сягав більш як 4 % західнонімецького ВВП. Високі рівні видатків центрального уряду, спрямовані на підтримку економічного розвитку східних земель, зокрема й видатки на формування інфраструктури, доповнювалися «інвестиційними» субсидіями підприємствам, які без них збанкрутували б, за умови збереження зайнятості нинішніх працівників. Водночас, великі міжбюджетні трансфери до Східних земель викликали незадоволення бізнесу та населення «старих» земель, що змусило владу з часом відмінити так званий податок на солідарність для фінансової підтримки земель колишньої НДР. Його тепер сплачують тільки високооплачувані працівники.

Характерно, що у Німеччині при складанні проєктів бюджетів земель і общин з доходів орієнтиром виступають доходи конкретних територій (землі і общини) на душу населення. У земель з високим рівнем цих доходів частково кошти вилучаються і перерозподіляються серед земель з рівнем

доходів нижче середнього. Звідси необхідність постійних пошуків оптимальних взаємовідносин в межах вертикального і горизонтального фінансового вирівнювання. Для фінансування витрат місцевих бюджетів земель і общин вони одержують від федерального уряду цільові і загальні дотації, оскільки місцеві бюджети в Німеччині є хронічно дефіцитними. Загалом, у Німеччині вирівнювання доходів між федеральними землями здійснюється переважно за допомогою такого міжбюджетного інструменту як міжрегіональні трансферти. Причому методи щодо горизонтального та вертикального вирівнювання у кожній землі є різними. Водночас, експерти зазначають, що значні міжбюджетні трансферти з федерального та земельних бюджетів «старих» земель, а також з різних фондів ЄС, поки не забезпечили такої ж економічної ефективності та рівня життя у Східних землях, як у «старих» землях, що викликало значну міграцію з них до «старих» земель. Причини цього явища поки не до кінця зрозумілі, але в Україні з увагою треба поставитися до подібного явища, щоб воно не проявилось у нашій країні у повоєнний період.

Німецька держава, щоб не викликати масових соціальних протестів населення, продовжує субсидувати відверто збиткові сектори німецької економіки, що можна розглядати як різновид інструментарію міжбюджетного регулювання. Крім того, в останні десятиліття ФРН взяла курс на побудову «зеленої економіки», відповідно до якого до початку 2020 р. планувалося закрити діючі вугільні шахти та вугільні розрізи, а також атомні станції. Натомість, у червні 2020 р. уряд Німеччини затвердив національну водневу стратегію, яка передбачає суттєве збільшення виробничих потужностей з виробництва водню до 2040 р. Для цього були передбачені 7 млрд євро зі 130 млрд євро, що направляються для стимулювання економіки, які можна розглядати як новий інструментарій міжбюджетного регулювання.

У Франції відносини між центром і місцевими органами суворо визначені: суверенна влада належить центру, до якого місцеві органи

займають підлегле становище. Місцеві власті при цьому можуть встановлювати суму доходів від прямих місцевих податків і їх ставки. Але права самостійного збору податків вони позбавлені: це робиться централізовано. Для вирівнювання прибуткової частини, а отже, і витрат місцевих бюджетів, держава надає їм вельми широку фінансову допомогу. Державна допомога надається у формі такого інструменту міжбюджетного регулювання як спеціальні вельми різноманітні дотації. Поліпшення стану місцевих фінансів стало важливим чинником скорочення дефіциту консолідованого бюджету. Відзначаючи безперечне позитивне значення даної обставини, французькі фахівці одночасно указують на його значною мірою кон'юнктурний характер і на необхідність структурних заходів для його підтримки, зокрема, на неминучість скорочення функціональних витрат.

Франція займає одне з перших місць серед розвинених країн за розмірами державного сектора, який почав розвиватися у післявоєнні роки в результаті націоналізації. Державні підприємства поділяються на прибуткові і збиткові. Дефіцит державних підприємств покривається за допомогою таких інструментів міжбюджетного регулювання як безповоротні субсидії і дотації, а також кредити з бюджету і спеціальних фондів. Світова економічна криза 2020 р. змусила владу Франції виділити значні бюджетні кошти на підтримку провідних підприємств країни, щоб не допустити масового безробіття. Це дало певний позитивний результат, але призвело до зростання дефіциту бюджету та державного боргу.

Міжбюджетні відносини в Італії характеризуються фінансовим протистоянням між багатою Північчю та бідним Півднем, оскільки міжбюджетні трансферти з північних регіонів країни у значній мірі забезпечують фінансові потреби південних регіонів Італії. Крім того, в країні довгий час фінансові відносини між центром та периферією були підпорядковані центру. Тому у 1990-і рр. в Італії була поведена реформа, яка була направлена на зміну відносин між центром і периферією на користь місцевих бюджетів. Новим Законом про оподаткування було

передбачено розширення самостійності місцевих органів влади в формуванні своїх бюджетів. З 1989 р. біля 50 % коштів, необхідних для розвитку територій, надходять від податків, які стягуються безпосередньо місцевими органами. Ці та інші заходи істотно збільшили об'єм ресурсів, що самостійно витрачаються місцевими органами, хоча це не зменшило напруги у стосунках Півночі і Півдня Італії. Для державних підприємств уряд країни надає такий бюджетний інструмент як дотації, оскільки він регулює ціни на випущені ними товари та надані послуги. Водночас, високорозвинена промислова Північ гостро контрастує із депресивним, переважно сільськогосподарським Півднем, де все ще функціонують відсталі державні підприємства. У березні 2020 року влада Італії виділила 25 млрд євро для фінансування охорони здоров'я та допомоги само зайнятим і найманим працівникам, які втратили роботу. Крім того, уряд пообіцяв виплатити дрібним і мікропідприємствам, чий оборот постраждав від карантину, від 1500 до 14 000 євро. У період пандемії для італійських підприємства були передбачені такі інструменти міжбюджетного регулювання як відстрочення податків та платежів за комунальні послуги в більшості постраждалих муніципалітетів (6,4 млрд. євро), заходи підтримки кредитних пропозицій (5,1 млрд євро), вивільнення ліквідності для підприємств та домогосподарств на 350 млрд євро (20% ВВП).

Складною фінансово-економічною та політичною проблемою для Бельгії є фінансове протистояння між Валлонією та Фландрією, яка поки вирішується за допомогою інструментів міжбюджетного регулювання. Щорічні трансфери з Фландрії до Валлонії, згідно досліджень бельгійських вчених, складають близько 7,7 млрд євро. Якщо врахувати ефект від сплати відсотків по державному боргу, цей показник становив 13,3 млрд євро. Тому Фландрія виступає за збільшення частки податків, що зараховуються до її бюджету.

Видаткова частина державного бюджету Данії значною мірою використовується на соціальну сферу та на допомогу місцевим бюджетам.

Значні кошти урядом країни виділяються на фінансову підтримку жителів Гренландії, яка має значну автономію у складі Данії. В середньому на рік утримання Гренландії коштує країні 550-600 млн євро на рік. Це робиться й тому, що частина гренландців виступає за відділення від Данії, а на території Гренландії знаходяться значні поклади нафти, газу, золота, міді, рідкоземельних металів, які в майбутньому можуть збагатити Данію. Проблемою є те, що нинішній Президент США Д. Трамп виступає за приєднання Гренландії до США, обіцяючи значну фінансову підтримку цій частині Данії. Загалом, система міжбюджетного вирівнювання у Данії включає такі складові: 1) вирівнювання податкових потреб територіальних громад у видатках; 2) вирівнювання доходної спроможності окремих територій; 3) загальні дотації; 4) інші дотації.

В Іспанії найбільш важливими міжбюджетними трансфертами є наступні: 1) безумовна дотація, яка визначається шляхом розподілу загального обсягу безумовних трансфертів формульним методом; 2) умовна дотація на здійснення фінансування медичних та соціальних послуг; 3) умовна дотація для фінансування інвестиційних проєктів у найбільш бідніших регіонах країни (гірські райони Піренеї); 4) умовні дотації від ЄС для проведення фінансування інвестиційних проєктів у бідних регіонах Іспанії. Зокрема, у 2009-2012 рр. уряд Іспанії перейшов до нової моделі перерозподілу від автономій з високим рівнем доходу на душу населення до регіонів з низькими доходами (до розвинутих регіонів відносяться: Мадрид, Каталонія, Наварра, Країна Басків). 75 % всіх державних коштів регіонам розподіляються відповідно до демографічних показників. Інші 25 % коштів розподіляються виходячи з частки населення конкретного регіону у загальній чисельності населення Іспанії та з кількості громадян непрацездатного віку, що проживають на території регіону. Регіони можуть залишати у себе половину податків на доходи фізичних осіб (замість 33 % раніше). Половину доходів від ПДВ також дозволяється залишати в регіоні (раніше було 35 %). Акцизи регіони залишають у себе в розмірі 58 % (раніше було 40 %). Цей

порядок не влаштовує насамперед владу Каталонії, оскільки вона тепер змушена віддавати у фонд солідарності понад 7 % ВВП регіону. Натомість, не дивлячись на використання широкої гами інструментів міжбюджетного регулювання ряд заможних регіонів країни періодично виступають за відділення від Іспанії, яких не задовольняє існуючий механізм перерозподілу їх доходів на користь бідних регіонів країни.

Серед нових країн ЄС, які вступили до цієї організації після 01.05.2004 р., на особливу увагу в Україні заслуговує інструментарій міжбюджетного регулювання, який використовується у Польщі. У цій країні система міжбюджетного регулювання спрямована на вирівнювання фіскальних дисбалансів між окремими воєводствами та гмінами. Вона включає: 1) дотації загального призначення, які можуть використовуватися муніципальними органами влади з будь-якою метою; 2) цільові дотації, які в основному призначені на виконання власних спеціальних функцій органів місцевого самоврядування. Крім того, у Польщі використовується міжбюджетний інструментарій для функціонування спеціальних економічних зон (СЕЗ). СЕЗ у Польщі використовуються насамперед як інструмент регіонального вирівнювання, стимулювання розвитку відсталих регіонів, у яких, згідно з нормативами ЄС, щодо надання регіональної допомоги обсяг ВВП на душу населення не перевищує 75 % по країні. Більшість прямих іноземних інвестицій провідних світових корпорацій, які надходять у Польщу й спрямовуються у виробничий сектор, розміщуються саме на територіях цих зон. СЕЗ являють собою виділені в адміністративному плані частини території країни, призначені для ведення на них економічної діяльності суб'єктами господарювання на більш привабливих умовах. Підприємці, які виявили бажання працювати в СЕЗ, повинні отримати спеціальний дозвіл на ведення такої діяльності. Оскільки ЄС обмежила терміни використання СЕЗ, то у регіонах Польщі почали активно розвивати індустриальні парки (насамперед у Сілезії). Компанії, які стали резидентами цих парків, отримують від держави нижчу орендну ставку за землю. В залежності від розміру інвестицій в

індустріальний парк податок на прибуток для інвестора може бути знижений на 15-50 % (залежно від регіону, сфери діяльності тощо). Останнє важливо взяти до уваги при стимулюванні розвитку індустріальних парків в Україні, більшість з яких поки реально не працює.

Угорщина характеризується досить розгалуженою системою трансфертів місцевим урядам. Практикуються як непрямі, так і прямі міжбюджетні трансферти. Трансферти становлять значну частку доходів місцевим урядам, яка є досить стабільною — близько 70 %. У структурі трансфертів головну роль відіграють прямі міжбюджетні трансферти, значну частину яких становлять цільові. Муніципалітети, які мають дефіцит бюджету за поточними статтями, можуть отримувати гранти на покриття дефіциту. Надають ці гранти центральний уряд загалом, окремі міністерства та відомства, позабюджетні фонди. В Угорщині обмеження розміру коштів на обслуговування боргу органів місцевого самоврядування становить 70 % власних поточних надходжень (місцеві податки, збори, платежі, плата за послуги, відсоткові доходи). Особливістю Угорщини, яку важливо використати й в Україні, є те, що органи місцевого самоврядування при отриманні кредитів та проведенні витрат на суму більше 100 млн. форинтів, повинні мати висновок зовнішнього аудиту. Уряд Угорщини поставив перед собою завдання із стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій в економічно відсталі східні регіони, щоб зменшити концентрацію іноземного капіталу в центральному та західних регіонах. Значні кошти отримують органи місцевого самоврядування з фондів ЄС. Так, місто Дебрецен отримало від Євросоюзу грант на розвиток екологічно чистого міського транспорту. Мерія Дебрецена також одержала грант ЄС на 22 млрд. форинтів на капітальну реконструкцію міських каналізаційних та очисних споруд. Інвестори, які вкладають кошти в Угорщину, протягом певного часу можуть скористатися рядом податкових пільг. У разі створення виробничих потужностей для виробництва готової продукції вартістю не менше 1 млрд. форинтів протягом п'яти років надається податкова пільга у розмірі 50 %, без попередніх умов із

розширення штатів. У пріоритетних регіонах і промислових зонах надаються пільги у розмірі 100 % на строк до п'яти років для створення нових виробничих потужностей і будівництва готелів без попереднього визначення вартості інвестиції. Щоб зміцнити зв'язок між громадянином і державою, з 1989 р. в Угорщині був прийнятий порядок, що прибутковий податок з доходів громадян, який стягується за місцем проживання, надходить до бюджету місцевої ради. Таким чином, розвиток тієї чи іншої території значною мірою залежить від фактичної сплати прибуткового податку населенням. Подібний принцип було б доцільним запровадити й в Україні, щоб зменшити міжбюджетний перерозподіл.

В Словаччині однією з важливих реформ ліберального уряду М. Дзурінди стала фіскальна децентралізація на початку ХХІ ст., яка суттєво перерозподілила бюджетні кошти країни на місцях. Зокрема, найменша адміністративна одиниця (аналог громади в Україні) стала отримувати близько 70 % податків на прибуток, ще 24 % стало надходити до бюджетів країв і лише 6 % стало направлятися до державного бюджету. У зв'язку зі вступом Словаччини в 2004 р. до ЄС місцеві органи влади отримали можливість користуватися коштами з фондів ЄС. В 2020-2021 рр. влада Словаччини прийняла ряд фінансових заходів для збереження робочих місць і підтримки бізнесу та населення, які постраждали від економічної кризи внаслідок Covid-19. Крім того, в кінці грудня 2021 р. уряд виділив 280 млн євро на виплати пенсіонерам, які зробили щеплення проти коронавірусу. Новий Податковий кодекс країни почав працювати в країні з 2004 р. Було запроваджено єдину ставку ПДВ та податку на прибуток підприємств в розмірі 19 %, який було введено за принципом оподаткування всіх прибутків єдиним способом, не зважаючи на джерело оподаткування. Реформа також припинила практику різного оподаткування, в залежності від сегменту економіки. Новий закон щодо оподаткування дозволяє збитковим підприємствам не сплачувати податки впродовж п'ятирічного періоду. Водночас, словацьким компаніям не дозволено ухилятися від інвестиційних

витрат. Натомість, в податковій ставці передбачено падіння ринкових цін. Це означає, що з кожної витрати на інвестиції може бути утримана від оподаткування лише певна їх частка щороку. В залежності від виду інвестицій чи власності, період часткового звільнення від податків може становити 4, 6, 12, або 20 років.

Водночас, заслуговують на увагу висновки провідних українських фахівців в області оподаткування про те, що у нашій країні треба взяти до уваги типові фіскальні моделі регулювання, що застосовуються в таких високо розвинутих країнах ЄС, як: Швеція, Франція, Німеччина [11, с. 170]. Натомість, треба врахувати й той факт, що незважаючи на те, що в Україні для оподаткування використовують основні податки, такі ж, як в ЄС, зазвичай це має протилежний ефект при оцінюванні та порівнянні податкового адміністрування [12, с. 160].

Особливий інтерес для України представляє фінансовий інструментарій функціонування ВЕЗ у Хорватії, які були створені у цій країні тільки на певний період. Донедавна в цій країні існувало 11 вільних економічних зон (ВЕЗ). Останні були створені насамперед у регіонах, які постраждали від війни з Сербією за незалежність Хорватії, щоб прискорити подолання наслідків цієї війни. Після відновлення економіки у цих зонах податкові та інші пільги у них були ліквідовані. Подібне було б доцільним зробити й в Україні для прискореного відновлення її регіонів, які найбільше постраждали від російської агресії.

Висновки та пропозиції. Міжбюджетне регулювання виступає складовою частиною міжбюджетних відносин. Не дивлячись на суттєві напрацювання в області міжбюджетного регулювання проблемою залишається оцінка результативності (економічної та соціальної) інструментів цього регулювання в країнах ЄС, що важливо дослідити для подальшого використання в Україні. Аналіз практики використання інструментів міжбюджетного регулювання у країнах ЄС дозволяє віднести наступні: міжбюджетні трансферти; встановлення нормативів відрахувань від

загальнодержавних податків (від ПДВ, податку на прибуток підприємств, податку на доходи громадян); бюджетні позички; гранти з фондів ЄС для найменш розвинутих регіонів країн-членів ЄС.

Для розуміння особливостей використання інструментів міжбюджетного регулювання в країнах ЄС на увагу заслуговує насамперед досвід Німеччини, найбільшої країни Європейського Союзу, в якій використовується не тільки такий вертикальне вирівнювання за рахунок федерального бюджету (характерне для більшості країн ЄС), а й горизонтальне вирівнювання за рахунок коштів більш заможних в бюджетному плані земель, хоча це викликає незадоволення з боку жителів цих земель. Практика застосування інструментів вертикального регулювання міжбюджетних відносин в країнах ЄС, крім позитивів, приносить й негативи у вигляді поширення відцентрових тенденцій з боку заможних регіонів, що зумовлює центральну владу зменшувати перерозподільні податкові відносини на їх користь.

Серед країн, які вступили до ЄС після 01.05.2004 р., на особливу увагу в Україні заслуговує інструментарій регулювання бюджетів ТГ, який використовується у Польщі. У цій країні система міжбюджетного регулювання спрямована на вирівнювання фіскальних дисбалансів між окремими воєводствами та гмінами. Вона включає: 1) дотації загального призначення, які використовуються муніципальними органами влади з будь-якою метою; 2) цільові дотації, які призначені на виконання власних спеціальних функцій органів місцевого самоврядування.

Особливий інтерес для розвитку територіальних громад в Україні представляє фінансовий механізм функціонування ВЕЗ у Хорватії, які були створені у цій країні тільки на певний період. Останні були створені насамперед у регіонах, які постраждали від війни з Сербією за незалежність Хорватії, щоб прискорити подолання наслідків цієї війни. Після відновлення економіки у цих зонах податкові та інші пільги у них були ліквідовані.

Реалізація запропонованих рекомендацій щодо усунення виявлених проблем щодо використання інструментів міжбюджетного регулювання в

країнах ЄС сприятиме прискореному виходу України з фінансової кризи, обумовленою війною росії проти нашої країни, та консолідації фінансових ресурсів держави та органів місцевого самоврядування для відновлення економіки нашої країни.

Література:

1. Tiebout Ch. M. A Pure Theory of Local Expenditures. The Journal of Political Economy. 1956. Vol. 64, № 5. P. 416-424.
2. Musgrave R. Public finance in theory and practice. 5th ed. N.Y.: McGraw Hill Book Co, 1989, 627 p.
3. Oates W. E. An Assay on Fiscal federalism. Journal of Economic Literature. 1999. Vol. 37 № 3. P. 1120-1149.
4. G. Brennan, J. Buchanan. The power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution. Cambridge University Press. 1980. 248 p.
5. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин. Київ: ДНВП «Наукова думка» НАН України, 2006. 432 с.
6. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія. Практика). Київ: НІОС, 2000. 384 с.
7. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України. Т-во «Знання», КОО, 1999. 487 с.
8. Слухай С. В., Гончаренко О. В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 32-37.
9. Костирко Л. А., Розмислов О. М., Чернодубова С. В. Механізм регулювання міжбюджетних відносин у фінансовому забезпеченні стійкого розвитку регіонів: монографія. 2-е вид., перероб. і доп. Сєверодонецьк: вид-во СНУ імені В. Даля, 2021. 360 с.
10. Проць Н. В., Костенюк Т. А. Міжбюджетні відносини в системі бюджетного регулювання. *Економічний часопис ВНУ*. 2024. № 4.36. (Jan, 2024). С. 57-65. DOI: <https://doi.org/10.290038/2786-4618-2023-04-57-65>

11. Юрій С. І., Крисоватий А. І., Кошук Т. І. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 292 с.

12. Замасло О. Т. Податкова система України: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 420 с.

References

1. Tiebout, Ch. M. (1956), "A Pure Theory of Local Expenditures", *The Journal of Political Economy*, Vol. 64, No 5, pp. 416-424.

2. Musgrave R. (1989), *Public finance in theory and practice*, 5th ed., McGraw Hill Book Co, N.Y., USA.

3. Oates, W. E. (1999), "An Assay on Fiscal federalism", *Journal of Economic Literature*, Vol. 37, No 3, pp. 1120-1149.

4. Brennan, G. and Buchanan, J. (1980), *The power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution*, Cambridge University Press, USA.

5. Lunina, I. O. (2006), *Derzhavni finansy ta reformuvannya mizhbyudzhethnykh vidnosyn* [Public finances and reform of inter-budgetary relations], *VP «Naukova dumka» NAN Ukrayiny*, Kyiv, Ukraine.

6. Kyrylenko, O. P. (2000), *Mistsevi byudzhety Ukrayiny (istoriya, teoriya. Praktyka)* [Local budgets of Ukraine (history, theory. Practice)], NIOS, Kyiv, Ukraine.

7. Kravchenko, V. I. (1999), *Mistsevi finansy Ukrayiny* [Local finances of Ukraine], T-vo «Znannya», KOO, Kyiv, Ukraine.

8. Slukhay, S. V. and Honcharenko, O. V. (2022), "Foreign experience in organizing local finances", *Finansy Ukrayiny*, Vol. 7, pp. 32-37.

9. Kostyrko, L. A., Rozmyslov, O. M. and Chernodubova, S. V. (2021), *Mekhanizm rehulyuvannya mizhbyudzhethnykh vidnosyn u finansovomu zabezpechenni stiykoho rozvytku rehioniv*. [Mechanism for regulating inter-budgetary relations in the financial provision of sustainable development of regions], 2nd ed., SNU imeni V. Dalya, Syevyerodonets'k, Ukraine.

10. Prots', N. V. and Kostenyuk, T. A. (2024), "Inter-budgetary relations in the system of budget regulation", *Ekonomichnyy chasopys Volyns'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky*, Vol. 4 (36), pp. 57-65.

11. Yuriy, S. I., Krysovaty, A. I. and Koshchuk T. I. (2010), *Suchasni tendentsiyi rozvytku yevropeys'koho opodatkuvannya ta novitnya paradyhma podatkovoyi polityky v Ukrayini: monohrafiya* [Modern trends in the development of European taxation and the latest paradigm of tax policy in Ukraine: monograph], TNEU, Ternopil', Ukraine.

12. Zamaslo, O. T. (2017), *Podatkova systema Ukrayiny: teoriya, metodolohiya, praktyka: monohrafiya* [Tax system of Ukraine: theory, methodology, practice: monograph], LNU imeni Ivana Franka, L'viv, Ukraine.

Отримано редакцією журналу / Received: 26.03.26

Прорецензовано / Revised: 07.04.26

Дата публікації / Published: 23.04.26